

ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Збірник наукових праць
Випуск 24
Частина 1

Харків 2006

Х.: Основа, 1995. – 105 с.

4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М Педагогика, 1984. – 191с.

5. Петрович М.Л., Давидович М.И. Статистическое оценивание и проверка гипотез на ЭВМ. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 191 с.: ил.

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

І.А. Прокопенко

Суспільно-історичні перетворення в українській державі зумовили модернізацію системи освіти. Кожний напрям оновлення освітньої галузі має свої особливості втілення у практику, отже потребує відповідних інновацій в управлінській діяльності. Серед тенденцій в управлінні освітніми закладами найвиразнішою сьогодні є впровадження менеджменту як соціально-психологічної системи.

Актуальність розгляду питання про формування управлінської складової професійної підготовки педагога в історичному аспекті зумовлена недостатнім ступенем розробки даної проблеми. В роботах вітчизняних науковців можна знайти певну інформацію стосовно управління в навчальних закладах України у різні історичні часи. Однак, вивчення науково-педагогічних джерел свідчить, що історичний аспект формування управлінської складової професійної підготовки педагога розкрито не в повній мірі. Це й зумовило вибір теми даної статті, адже таке багатоаспектне явище, як менеджмент у педагогіці, потребує наукового обґрунтування, системного узагальнення витоків становлення і розвитку в національно-культурному контексті, розробки змістовно-методичного забезпечення в системі професійної підготовки педагогів.

Метою наукового пошуку є аналіз зародження, становлення і розвитку ідей про формування управлінської складової професійної підготовки педагога в історії вітчизняної педагогічної думки (I пол. ХІХ – кін. ХХ ст.).

Проведений аналіз історико-педагогічних досліджень В.І.Лугового (стратегічне управління освітою), М.М.Дарманського (соціально-педагогічні основи управління освітою), Л.М.Калініної, М.І.Кондакова (історичний аспект формування управлінських структур в системі вітчизняної загальної освіти) підтверджує, що в історії української педагогічної думки накопичено цінний досвід формування управлінської галузі навчальних закладів.

До витоків формування управлінської складової професійної підготовки педагога в історії вітчизняної педагогічної думки правомірно віднести стародавні школи „книжного научення”, які переслідували мету „утвердження

віри” в суспільстві. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що історики не дійшли до одностайної думки стосовно організації та управлінської структури стародавньої школи. Так, М.Погодін вважав, що кожна нова єпархія ставала на зразок нової шкільної округи, новий монастир – гімназії, нова церква – народної школи [1, с.11]. М.С.Грушевський заперечував будь-які аналогії та пошуки відповідних управлінських структур: кураторів округ, директорів, інспекторів тощо, оскільки єпископські, монастирські та церковні школи стояли не ієрархічно, а автономно [2, с.456]. С.Сірополко здійснив спробу ґрунтовно проаналізувати загальний устрій та зміст навчання у стародавніх школах за часів Київської Русі. Учений наголосив, що в управлінській галузі наші предки ймовірно більше дотримувалися більше старозавітних патріархальних постулатів у родинному вихованні, ніж євангельських приписів про любов, лагідність і ласку. Стародавня школа була для дітей, за висловом одного історика, “не вибагливою і люблячою нянькою, а сухим і суворим дидаскалом з книгою і указкою в одній руці та різкою в другій” [3, с.98].

Стародавня школа була пройнята церковним духом, основу якого складала велика пошана книзі. У найдавніших пам’ятках (“Ізборник Святослава”, “Бджола” та ін.) зафіксовано звеличення і вшанування книг. Читання, письмо, лічба, спів, знання про людину і природу були пройняті релігійним духом. Управління “книжним навчанням” так само здійснювалося за церковними канонами [4, с.27–39].

Подальшим кроком була організація селянських общин (XV ст.), які виконували управлінські функції у шкільництві: утримували будівлю школи, оплачували роботу вчителів коштом громади. Згодом у містах виникли цехові об’єднання міських ремісників, які опікувалися проблемами ступеневої професійної підготовки цехових майстрів із стажуванням за кордоном.

У XVI ст. внаслідок ополячення культурної галузі життя українців набули поширення єзуїтські школи на Київщині, Волині, Поділлі та в Галичині, зокрема: в Ярославі, Львові, Кам’янці на Поділлі, Барі, Перемишлі, Острозі, Фастові, Києві, Новгород-Сіверську та в Станіславові. Єзуїтські школи мали чітку управлінську структуру. На чолі закладу стояв ректор, що здійснював загальне керівництво школою. Науковою частиною керував префект. Учителі здійснювали управління класом за принципом безоглядного послуху законам римо-католицької церкви. Головною ознакою управління єзуїтськими школами історики визначили панування авторитетів, що згодом склало ґрунт для авторитарної педагогіки. Аналогічні структури управління спостерігались і в Острозькій академії, з заснуванням якої пов’язане відродження національної української школи.

Слід зазначити, що чіткою організацією та наявністю управлінської складової професійної діяльності відрізнялися братські школи. Підтверджується

це координування діяльності школи окремим документом – шкільним статутом. За статутом Львівської Ставропігійської братської школи заклад очолював ректор. Його вибирало братство з числа осіб, відомих своєю педагогічною діяльністю. До вчителів висувалися високі вимоги моральності, рівня знань та організаторських навичок. Угода, що укладалася між батьками учня і вчителем школи, визначала обов'язкове ознайомлення батьків з порядком навчання, також їхнім обов'язком було забезпечення відвідування дитиною занять, слухняності вчителю і вивчення науки. Вчитель організував роботу класу (розміщення учнів у класі, дотримання розкладу навчання, виховання дисципліни, організація чергувань тощо).

Вдосконалення управлінської складової як компоненту професіоналізму вчителя на демократичних засадах відбувалося у період функціонування Києво-Могилянської академії.

У XVII – XVIII ст. з розширенням мережі сільських і міських шкіл різного типу в управлінні більшими повноваженнями стали володіти волосні управління, службовці міського магістрату, просвітні товариства. У зазначений історичний період об'єктивною стала потреба підготовки народного вчителя, який володіє не тільки глибокими предметними знаннями і високою моральністю, але й здатний до ефективного управління навчальним процесом.

Так, розробляючи “Духовний регламент”, Ф.Прокопович акцентував увагу на якості підготовки вчителів. На думку просвітянина, перед початком роботи їх слід випробовувати: як володіють предметом, чи можуть його докладно розповідати дітям та викликати в них ширий інтерес до науки.

Відомий вчитель, священик О.Духнович у першому підручнику з теорії та практики навчання і виховання молоді “Народная педагогія в пользу училищ та учителів сільських” наголосив, що педагог має “таким міркуванням займатися, як би змогли легше й більш успішніше виконувати свій обов'язок” [5, с.518]. В основі формування професіоналізму вчителя О.Духнович вбачав уміння враховувати природу дитини, виявляти її природні сили, не чинити опору, сприяти розвитку. Вчитель повинен уміти скеровувати розвиток індивідуальних особливостей дитини, розвивати бажані й гальмувати негативні якості характеру. При цьому О.Духнович застерігав вихователів від того, “щоб пристрастям тим не нашкодив, але ще примножив і збільшив в учневі такому...” [5, с.518]. Діяльністю вчителя має бути знищене зло і процвітаюча добродійність. Наставник має бути обдарований особливими якостями, а саме: справжнє покликання до шкільної служби; володіння добрими і правильними знаннями з предмета викладання; мати чистий і цнотливий норов, процвітати добродійностями; бути від природи лагідним, поважним, зі сталим характером, від природи володіти легким зрозумілим способом викладання, любити дітей, вміти користуватися засобами для навчання і настановами; поважати добрий

порядок.

На початку XIX ст. створено перший державний орган управління – Міністерство народної освіти. Вся Російська імперія була поділена на шість навчальних округів. Їх очолювали університети, які виконували адміністративні й методичні управлінські функції щодо закладів народної освіти. Університетам безпосередньо підпорядковувалися гімназії. Директор гімназії, у свою чергу, керував роботою повітових училищ. Доглядач повітового училища координував діяльність парафіяльних шкіл. Таким чином уперше було сформовано лінійну систему управління народною освітою, яка характеризувалася ієрархічністю і жорсткою субординацією.

З появою державної структури управління народною освітою розвивалися й управлінські структури на місцях. Так, у 60 – 70-ті рр. XIX ст. були створені відділи народної освіти губернських земських управ на селі і шкільні відділи міських управ. Основними завданнями цих структур було створення і підтримання умов для розвитку шкільної освіти. Про розв'язання проблем навчально-виховної роботи школи звітували училищним радам та інспекторам народних училищ.

Системний аналіз та узагальнення робіт П.Ф.Каптерєва, Л.М.Толстого, К.Д.Ушинського підтвердили, що в зазначений історичний період образ педагога доповнився управлінськими навичками: аналізувати й організовувати педагогічну діяльність, здійснювати самоконтроль тощо. Але ці вміння та навички ще не були предметом педагогічної підготовки. Основна увага приділялася формуванню ґрунтовних психолого-педагогічних і предметних знань.

Перша третина XX ст. позначилася активізацією розвитку школознавства. Основу змісту професійної педагогічної освіти склали: загальнонаукова, спеціальна і професійна психолого-педагогічна підготовка. Управлінський аспект чітко виокремився у вимогах до особи вчителя. П.П.Блонський, С.Т.Шацький та ін. розробляли програми та здійснювали експериментальну перевірку технології організації та демократичного управління дитячим співтовариством на ґрунті сумісної виробничої і творчої діяльності. Педагоги акцентували увагу педагогічної громадськості на проблемі гуманного управління навчально-виховним процесом: реалізації принципу самоцінності особистості, виробленні механізму захисту “я” дитини від розпаду, застереженні від маніпулювання дітьми, їхніми почуттями, волею, свідомістю, відмові від внутрішньо шкільних факторів примусу (навчання без оцінок, створення атмосфери доброзичливості та взаємної підтримки, надання свободи вибору предмета, методу навчання, вчителя та ін.).

В державному управлінні до 1923 р. утворилася семиступенева система управління, яка включала роботу Народного комісаріату, обласних,

губернських, окружних, повітових, районних, волосних відділів народної освіти. Постало питання реформи управлінської галузі. З 1932р. управління освітою здійснювалося на рівнях: Народного комісаріату (з 1946р. – Міністерства народної освіти), обласних і районних відділів освіти.

У своїх ґрунтовних дослідженнях Ю.Алферов, А.Мудрик, В.Сластьонін, В.Сухомлинський, А.Щербаков та інші управлінську складову професійної підготовки вчителя розглядали у контексті проблеми формування педагогічної культури.

З часу утворення незалежної української держави в управлінні освітою значно посилилися функції органів самоврядування. Це актуалізувало розробку вченими М.Кондаковим, Н.Пікельною, М.Поташником, Т.Роговою та ін. нового напрямку – менеджменту в управлінні освітою, зокрема: визначення чинників, що впливають на ефективність управління освітнім закладом, визначення управлінських функцій педагога, розробка управлінської стратегії навчального закладу тощо.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що формування управлінської складової професійної підготовки педагога має глибокі історичні корені. Витоки цього процесу склалися ще в період існування стародавніх шкіл „книжного наученія” в Київській Русі, братських шкіл. Перші ґрунтовні наукові настанови, що стосувались управлінських умінь учителів були сформульовані педагогами Ф.Прокоповичем, О.Духновичем, К.Ушинським. У контексті гуманістичної педагогіки досліджувана проблема вивчалася П.Блонським, В.Сухомлинським, С.Шацьким. З поширенням повноважень органів самоврядування в управлінні освітою в Україні розробляються питання менеджменту.

Подальшої наукової розробки потребують узагальнення та практичний досвід формування управлінської складової професіоналізму вчителя у спадщині видатних педагогів (П.Блонського, С.Шацького, В.Сухомлинського), а також дослідження, що стосуватимуться формування управлінської складової професійної підготовки педагога в історичному аспекті в зарубіжній науці.

Література

1. Погодин М.П. Образование и грамотность в древнем периоде русской истории // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1871. – №1. – С.11.
2. Грушевський М.С. Історія України-Руси. – Т.3. Вид. 2-е. – Львів, 1905. – С.456.
3. Забелин И.Е. Домашний быт русских царей прежнего времени // Отечественные записки. – 1854. – №12. – С.98.
4. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – Львів: Афіша, 2001. – С.27-39.

ЕЛЕМЕНТИ ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ ТА ЇХ ВИВЧЕННЯ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВНОГО НАВЧАННЯ

І.Т. Сіра

В математиці існує дві протилежні точки зору на правомірність використання терміну „прикладна математика”, перша із них відстоює тезис про єдність математичної науки. Послідовними прихильниками такого погляду є великі французькі математики, що об’єдналися в групу Н.Бубаки і їх послідовники.

Але факти свідчать про те, що широке розповсюдження одержав не тільки сам термін „прикладна математика” в звичайному розумінні, під аналогічною назвою написано багато підручників, учбової та наукової літератури, в якій дається методологічне обґрунтування прикладної математики, розглядається особливості використовуваних в ній методів.

Очевидно, сутність прикладної математики, як любої другої науки, можна чітко зрозуміти, якщо звернутися до історії розвитку математики.

Один із шляхів її розвитку можна умовно назвати зовнішнім, тобто зв’язаним з необхідністю розв’язувати задачі, що лежать поза математикою. З цієї причини розвитком математики явилися задачі-практики (рахунок предметів, обчислення площ та об’ємів, задачі економіки, техніки і т.д.)

Другий шлях – зовнішній, що витікає із необхідності систематизації знайдених математичних фактів, узагальнення їх у теорії, розвитку цієї теорії по її внутрішніх законах. Іменно це джерело і привело у свій час до виділення математики як науки.

Ці джерела не слід абсолютизувати, так як їх, інколи, буває важко розділити. І все ж можна сказати, що два названі вище шляхи розвитку математики, природно назвати прикладним і теоретичним (чистим). Ці напрямки тісно зв’язані один з одним, тому в любій, уже створеній математичній сутності, часто буває безглуздо ставити питання про те, якому іменно напрямку, теоретичному чи прикладному, воно належить.

Можна сказати, що прикладна математика – це наука про розв’язування математичних задач, що виникають поза математикою. У зв’язку з цим задачі, розв’язані прикладною математикою, називаються прикладними задачами. Особливістю прикладних задач є те, що при їх розв’язку разом із індуктивними міркуваннями і дедуктивною логікою входять також і правдоподібні міркування, тобто гвердження, справедливі в ти пічних випадках; доводів, що основані на

С.В. Єфремов РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЯК СУБ'ЄКТА ПРОФЕСІЙНОЇ ТВОРЧОСТІ В ПРОЦЕСІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ	62
О.А. Жукова ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ Й ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ	67
М. Кошечкіна ПОГЛЯДИ Ф.О. ЗЕЛЕНГОРСЬКОГО НА ПРОБЛЕМУ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	76
М.І. Кошечкіна РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТОЛІТТЯ)	80
Л.М. Коваленко, О.А. Коваленко ВНЕСОК ВЧЕНИХ ПЕДАГОГІЧНОГО ВІДДІЛУ ХАРКІВСЬКОГО ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА В ПОРІВНЯЛЬНУ ПЕДАГОГІКУ	86
І.В. Криштак ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СУТНІСТЬ	90
Т.Б. Кузьома РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НАУКОВОСТІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	99
А.О. Лукашенко ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ	104
С.О. Микитюк РОЛЬ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ У СИСТЕМІ ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	111
О.В. Мокроменко ОСВІТНІ РЕФОРМИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ПОЧАТКУ ХІХ СТ. (ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ)	115

Л.С. Нечепоренко МОРАЛЬНО-ДУХОВНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ	119
С.А. Осьмачко ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СЕРЕДИНІ 40-Х РОКІВ ХПІІМ ІМЕНІ Н.К. КРУПСЬКОЇ	124
І.О. Пальшкова ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	131
О.Ю. Плахотник РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕС НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ	137
І.А. Прокопенко ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	144
І.Т. Сіра ЕЛЕМЕНТИ ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ ТА ЇХ ВИВЧЕННЯ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВНОГО НАВЧАННЯ	149

Наукове видання

**ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ
ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ**

Збірник наукових праць
Випуск 24

Частина 1

За загальною редакцією
проф. Євдокимова В.І., проф. Микитюка О.М.

Комп'ютерна верстка: Тараров Д.С.
Коректор: Ночвіна О.В.

Підписано до друку 02.03.06. Формат 60x84 1/16
Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 9,8. Обл.-вид.арк. 8,5.
Зам. № 52. Тираж 300 прим. Ціна договірна.

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди.

Україна, 61002, м. Харків, вул. Артема, 29.

Видавець СПДФО Прокопенко Г.Є.

Свідоцтво про державну реєстрацію:

Серія ДК № 1635 від 25.12.03 р.

Ліцензія № 1413900866.